

प्रकरण - पाचवे

प्रकरण - पाचवे

उपसंहार व निष्कर्ष

सर्व प्रकरणांचा अभ्यास झाल्यानंतर साहजिकच त्यामध्ये आपण काय लिहिले, कोणता दृष्टीकोन डोळ्यासमोर ठेवून लिहिले आणि तो अभ्यास पूर्ण केल्यानंतर त्यातून निष्कर्ष काय निघाले हे पाहावे लागेल.

पहिल्या प्रकरणात ग्रामीण साहित्याचा आढावा घेतला आहे. त्यामध्ये प्रथम ग्रामीण साहित्याचे स्वरूप सांगितले आहे. नंतर ग्रामीण साहित्याच्या व्याख्या दिल्या आहेत. 1925 पासून ते 1975 पर्यंतच्या ग्रामीण कथाकारांचा आढावा घेतला आहे. त्यानंतर मग नवीन पिढीत जे लेखक होऊन गेले त्यांचा आढावा घेतला आहे. आणि त्यांच्याबरोबर म. फुल्यांनी ज्ञानाची ओळाख करून दिलेला समाज म. गांधीच्या नेतृत्वाने आत्मतेज होऊन झळाळून कसा उठला आणि आपल्या जाणीवा शब्दबद्ध करू लागला. याचा थोडक्यात आढावा घेतला आहे. तसेच प्रा. चंद्रकुमार नलगे यांचे ग्रामीण साहित्यामध्ये असणा-या स्थानाचे वर्णन देण्यात आले आहे.

दुस-या प्रकरणात चंद्रकुमार नलगे यांचा लेखक म्हणून आणि व्यक्ती म्हणून परिचयाचा थोडक्यात आढावा घेतला आहे. तसेच कथा, कादंबरी, कविता अशा विविध वाडःमयातून चंद्रकुमार नलगे यांनी लेखन केले आहे याचा थोडक्यात परिचय करून घेतला आहे.

तिस-या प्रकरणात 'देवाची साक्ष' आणि 'अगीनफूल' या दोन कादंबरी संग्रहातील कादंब-यांचा आशयाच्या दृष्टीने रसास्वाद यांचा थोडक्यात मागोवा घेतला आहे. हा रसास्वाद कादंबरीची मध्यवर्ती कल्पना, कथेची रचना, पात्र परिचय, प्रसंग योजना, लेखकांनी योजलेल्या युक्त्या, कथानकाचा वाचकावर होणारा परिणाम आणि विवेचनशैलीचा थोडक्यात परामर्ष घेण्यात आला आहे.

चौथ्या प्रकरणात दोन कादंबरी संग्रहाचे रुपबंधात्मक समीक्षण प्रत्यक्ष अभ्यासातून केले असून या प्रकरणात या अभ्यासातून प्राप्त झालेले निष्कर्ष थोडक्यात मांडण्यात आलेले आहेत.

ग्रामीण साहित्याची सूक्ष्म दृष्टीने समीक्षा सातत्याने होत राहिली पाहिजे. त्यामुळे एकूण मानवी जीवनाकडे तटस्थपणे पाहण्याची सवय लागेल असे वाटले. मानवी जीवनातील दुःख आणि अस्थिरता ही आज पर्यंत आध्यात्मिक पातळीवर बोलली जाणारी गोष्ट होती. पण हे सर्व मानवी आयुष्याचे अविभाज्य घटक आहेत. अशी उत्कटतेने जाणीव ग्रामीण साहित्याच्या या वाचनाने झाली.

ग्रामीण साहित्यात प्रा. चंद्रकुमार नलगे यांचे स्थान पाहत असता त्यांनी आपल्या कष्टमय जीवनामधून, प्रत्यक्ष अनुभवातून आणि वास्तवतेचे दर्शन घडविल्यामुळे ग्रामीण जीवनाबद्दल आस्था निर्माण झाली आणि प्रा. चंद्रकुमार नलगे यांच्याविषयी आदर निर्माण झाला.

आपल्या खडतर जीवनामध्ये सुध्दा त्यांनी जे विविध लेखन साहित्य लिहिलेले आहे या त्यांच्या लेखनांतून त्यांची आणि समाजाची जवळून ओळख झाली. या त्यांच्या ओळखीमुळे दुःख, वेदना, करुणा या माणसाला अंतर्मुखा करणा-या माणसांच्या भावनांचे मोल फार मोठे आहे. याची प्रकर्षाने जाणीव झाली.

चंद्रकुमार नलगे यांच्या 'देवाची साक्ष आणि अगीनफूल' या दोन सखोल कादंब-यांचा अभ्यास केल्यामुळे लोकशाहीत मानवी अस्तित्वालाही प्राप्त झालेला अर्थ लक्षात आला.

'देवाची साक्ष' या कादंबरीमध्ये धरणग्रस्तांवर कशा प्रकारची संकटे येतात. याची जाणीव आपल्याला होते. त्यांना आपले स्वतःचे गाव, घर, शेती सोडून माळावर जावे लागते. तिथं येणा-या परिस्थितीवर मात करून जीवन जगावे लागते. माळावर राहात असताना चांगले वाईट अनुभव येतात. देवाला साक्षी ठेवून देखील ब-याच घटना घडत असतात.

देवाच्या समोर जे घडायला नको होत ते सुध्दा या कादंबरीत घडलेलं दाखविले आहे. बलात्कार, खून, अन्याय, अनैतिक संबंध अशा प्रकारचे दृश्य हे देवाच्या साक्षीनं घडलेलं आहे. देवीच्या देवळातील पानाचे विडे हे देखील चोरीला जात होते.

'देवाची साक्ष' यामध्ये कोणतीच व्यक्ती ही अन्यायाला वाचा फोडू शकली नाही.

आपल्यावर होत असलेला अन्याय सहन करून तसेच जीवन जगायचे असे दृष्य यात दिसते. स्वतःला कमी लेखाण्याची यांची प्रवृत्ती दिसून येते. आपण लाचार, दीन दुबळे आहोत असे यातील पात्रांना वाटते.

यामध्ये पात्रांच्या मनात बाळगलेल्या आशा आकांक्षा पूर्ण झाल्या नाहीत असे दिसून येते. समाजात असणा-या विकृत मनाच्या व्यक्ती या कादंबरीत दाखवलेल्या आहेत.

देव प्रसन्न झाला की, हवं ते मिळते. शोभंभातं पिकतात परंतु याच देवाला सुध्दा माणसाच्या नशिबाला नशिब बांधून वैराण माळावर फरफटत याव लागलं होतं.

ग्रामीण सामुहिक जीवनामध्ये सतत संघर्ष होतात व त्यातून होणारी परिवर्तने देवाची साक्ष या कादंबरीत दाखवली आहेत. राजकीय व्यवहारात सुध्दा समाजाचा विकास व्हावा म्हणून योजना आखाण्याबाबत राजकर्त्यांना जाणीव नाही. म्हणूनच देवाला देशाच्या नशिबाबरोबर फरफटत याव लागतं. लोकशाहीचा हा एक पराभवच आहे. याचा जाब मात्र कुणाला विचारायचा ?

'अगीनफूल' या कादंबरीचा अभ्यास करताना पतिच्या खूनाचा सूड उगविणा-या एका पतिव्रतेचे चित्रण या कादंबरीत आढळते. या स्त्रीच्या वर्तनामुळे सध्याच्या धावत्या युगातील स्त्रीयांनाही आपल्या पतीविषयी प्रेम, निष्ठा निर्माण होईल. स्त्रीया तिचा आदर्श ठेवून जीवन जगतील अशी आशा आहे.

समाजात वावरत असताना स्त्रीयांनीही मानाने व पुरुषाप्रमाणे वागावे. स्त्रीला देखील समाजात समान हक्क व अधिकार मिळाले पाहिजेत. स्त्रीया व पुरुष असा भेदभाव मानू नये. स्त्रीया देखील सर्व क्षेत्रात आघाडीवर आहेत. त्या शारीरिक दृष्ट्या देखील कमकुवत नाहीत हे यावरून दिसून येते. स्त्री ही पुरुषाविरुद्ध बंड करू शकते. हेच या अगीनफूल कादंबरीतील सावित्राच्या वागण्यावरून समजते. आपल्यावर होणा-या अन्यायाविरुद्ध तीव्र संघर्षाला सिध्द होणा-या स्त्रियांच्या आस्तित्वामुळे आपल्यावरील होणारा अन्याय नष्ट होण्यासाठी अशा स्त्रीया निर्माण होतील.

त्यासाठी स्त्रीयांना सर्व संधी उपलब्ध करून दिल्या पाहिजेत सर्व क्षेत्रात स्त्रियांना समान दर्जा द्यावा. त्यांना सर्व सुविधा उपलब्ध करून द्याव्यात. ज्ञानाची सर्व क्षेत्रे त्यांना उपलब्ध करून द्यावीत.

समाज आणि साहित्य या एकाच नाण्याच्या दोन बाजू आहेत, हे कुणीही नाकारू शकत नाही. याचीही जाणीव झाली. सामर्थ्यशाली कलावंत सामान्य घटितांना आणि सामान्य माणसांना कलात्मक आनंददायी रूप कसे देतो याचीही प्रकर्षाने जाणीव झाली.

एकूण या शोध प्रवासाने मनाला प्रसन्नता मिळाली आणि आशयधनता प्राप्त करून दिली. हे खरे ।

XXXXXXXXXXXX